

ПРИНЦИП НЕЙТРАЛІТЕТУ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ШВЕЙЦАРІЇ

Статтю присвячено ролі нейтралітету у формуванні засад зовнішньої політики Швейцарії. Автор аналізує історію нейтралітету Швейцарії та її відносини з іншими учасниками міжнародних відносин. Оскільки Швейцарія є нейтральною країною, а її можливості на міжнародній арені обмежені, автор аналізує принципи ведення зовнішньої політики Швейцарії, її посередництво в конфліктах та надання «добрих послуг». Автор розкриває зв'язок між нейтралітетом та співпрацею з найбільшими міжнародними організаціями – ООН, ЄС та НАТО.

Ключові слова: Європейський Союз, зовнішня політика, НАТО, нейтралітет, ООН, Швейцарія.

Эта статья посвящается роли нейтралитета в формировании внешней политики Швейцарии. Автор анализирует историю нейтралитета Швейцарии и ее отношений с другими участниками международных отношений. Поскольку Швейцария нейтральная страна, а ее возможности на международной арене ограничены, автор анализирует принципы ведения внешней политики Швейцарии, ее посредничество в конфликтах и оказание «добрых услуг». Автор раскрывает связь между нейтралитетом и сотрудничеством с самыми большими международными организациями – ООН, ЕС и НАТО.

Ключевые слова: внешняя политика, Европейский Союз, НАТО, нейтралитет, ООН, Швейцария.

This article is devoted to the role of neutrality in Swiss foreign policy. The author analyzes the history of Swiss neutrality and cooperation with other participants of international relations. So as Switzerland is a neutral state, and its capabilities are limited, the author analyzes Swiss foreign policy principles. Its mediation in conflicts and providing «good offices». The author reveals the connection between neutrality and cooperation with major international organizations – the UN, EU and NATO.

Key words: European Union, foreign policy, NATO, neutrality, United Nations Organization, Switzerland.

Швейцарія, одна з найбільш розвинених країн світу, є унікальним прикладом держави і уособленням типу політичної поведінки, який дозволяє чинити спротив європейській інтеграції. Швейцарія є нейтральною державою, яка підтримує цей статус вже не одне століття і оперує ним так, щоб бути лише у вигідному становищі. Швейцарська зовнішня політика характеризується дуалізмами – відкритості та ізоляції, співпраці і автономії, нейтральності і солідарності, незалежності і колективної безпеки. Нейтралітет Швейцарії чинить опір євроінтеграційним поривам країни, а населення настільки міцно пов'язує майбутнє країни з нейтралітетом та незалежністю, що вперто голосує проти «походів в Європу». Саме тому, Швейцарія є надзвичайно цікавою країною для вивчення, а формування її зовнішньої політики під впливом принципів постійного нейтралітету – загадка для науковців.

Проблема швейцарського нейтралітету досить добре висвітлена як закордонними дослідниками,

так і вітчизняними. Серед вітчизняних науковців можна виділити Л. Чекаленко, О. Капінус, Ю. Бараш, які в основному займаються європейською складовою зовнішньої політики Швейцарії. Серед іноземних дослідників можна виділити Г. Драгунова, В. Пенчада, Ю. Лоефела, М. Шендлера М. Переглянувши та проаналізувавши великий об'єм літератури з цього питання, можна зробити висновок, що питання нейтралітету Швейцарії не дуже добре висвітлене та досліджене вітчизняними дослідниками, тож є надія, що ця робота стане у пригоді особам, які досліджують Швейцарію та її нейтралітет.

Основними завданнями публікації є розкриття змісту нейтралітету та показ його ролі у формуванні зовнішньої політики Швейцарії, простеження історичних шляхів формування інституту нейтралітету в Швейцарській Конфедерації та розгляд безпосереднього впливу політики нейтралітету на повноцінне здійснення зовнішньої політики цієї держави.

Термін «нейтралітет» запозичений з німецької. Відповідне німецьке слово *Neutralität* походить від латинського *neuter*, що означає «ні той, ні другий». По-перше, нейтралітет позначає правовий статус держав під час війни, – у цьому розумінні мова йде про право нейтралітету. По-друге, про нейтралітет говорять при розгляді безпекової політики держав, у тому числі в мирний час, – в такому випадку мова йде про політику нейтралітету [1].

Режим постійного нейтралітету передбачає, що держава, яка бере на себе таке зобов'язання, здійснюватиме політику, що виключає її участь у війні та залишатиметься нейтральною в разі збройного конфлікту між іншими сторонами. Постійно нейтральні держави, на відміну від тих, що проголосили свою нейтральність під час війни, зобов'язуються дотримуватися відповідної політики як за воєнних, так і мирних часів. Тобто, вони зобов'язані не вступати у військові союзи та блоки, не надавати свою територію для розташування іноземних військ і військових баз [2].

Водночас антивоєнне спрямування постійного нейтралітету не виключає, а, навпаки, передбачає необмежене право нейтральної держави на самооборону, так само як і право просити інші держави про допомогу, якщо її суверенітет і територіальна цілісність знаходяться під загрозою. Постійний нейтралітет може бути визнаний формально іншими державами згідно з міжнародним договором (як це було у випадку Швейцарії та Бельгії), або за допомогою неформального визнання [3].

Поява постійного нейтралітету призвела до розбіжностей між законом про нейтралітет та політикою нейтралітету. Гаазькі конвенції є тими законами про нейтралітет, які регулюють поведінку нейтральних держав у війні. Політика нейтралітету «включає кожен захід, який використовує держава (добровільно, незалежно від закону про нейтралітет) для того, щоб гарантувати ефективність і надійність її нейтралітету». Крім того, постійно нейтральні країни мають уникати політики, яка могла б втягнути їх у конфлікт або вплинути на їх здатність зберігати нейтралітет під час війни. Політика нейтралітету, таким чином, є гнучкою концепцією, яка пристосовує державу до подій на міжнародній арені [4].

Швейцарія є нейтральною державою і нейтралітет є одним із найбільш важливих принципів зовнішньої політики Швейцарії.

Розглянемо трохи історичних фактів становлення та розвитку нейтралітету Швейцарії.

Швейцарія підтримувала стан нейтралітету з 1516 р. За рік до того війська конфедерації брали активну участь у збройному конфлікті. Французи тоді перемогли в битві під Маріньяно, а швейцарці зазнали нищівної поразки. Протягом року після битви Швейцарія уклала мирний договір з Францією, що стало відправною точкою нейтралітету Швейцарії. Майбутні конфлікти мали вирішуватися за допомогою арбітражного суду. На основі цієї домовленості з Францією Швейцарія

мирно жила протягом майже 300 років. Лише в 1798 р. французькі війська увійшли на територію держави і швейцарці змушені були тимчасово відмовитися від нейтралітету.

Великі держави Європи вперше офіційно визнали швейцарський нейтралітет у Паризькому договорі від 20 листопада 1815 р. Австрія, Великобританія, Португалія, Пруссія та Росія прийняли те, що Швейцарія бажала уникнути участі у будь-яких військових конфліктах. Держави стали гарантами територіальної недоторканності Швейцарії [5].

За статтею 84 Заключного акта Віденського конгресу від 20 листопада 1815 р. Австрія, Великобританія, Пруссія, Росія і Франція дали своє формальне і справжнє підтвердження вічного нейтралітету Швейцарії [6].

Право нейтралітету знайшло своє відображення в міжнародному праві. В Гаазькій конвенції від 1907 р. права і обов'язки нейтральних держав були вперше письмово підтвержені. Поряд з правом на неучасть у війнах, нейтральні країни зберігали право на самозахист та недоторканність території. Нейтралітет не згадується в швейцарській Конституції як національна мета. Але він згадується в обов'язках парламенту. «Парламент повинен вживати заходів для забезпечення зовнішньої безпеки, незалежності та нейтралітету Швейцарії» [7; 8].

Згідно зі швейцарським законодавством, «швейцарський нейтралітет» є самовизначеним, постійним і озброєним. Нейтралітет є наріжним каменем зовнішньої політики і безпеки. Це має забезпечувати незалежність країни і цілісність території.

Швейцарська політика нейтралітету базується на 4-х елементах: законі про нейтралітет, національному інтересі, міжнародній обстановці, а також традиціях та історії. Офіційною тенденцією зараз є представлення «активного нейтралітету» як солідарності в рамках закону про нейтралітет [9].

У силу свого статусу постійно нейтральної країни, Швейцарія поважає зобов'язання, що накладалися на неї законом про нейтралітет, у першу чергу, обов'язок не брати участь у міжнародних конфліктах з іншими державами. З іншого боку, реалізація її політики нейтралітету – призначена для забезпечення наочності дієвості та авторитету власного нейтралітету в юридичному сенсі – не регулюється нормами права; це більше залежить від аналізу міжнародної ситуації в будь-який момент. У той час як збереження ступеня неупередженості та об'єктивності в ухваленні позицій, нейтралітет не заважає Швейцарії захищати власні інтереси. Навпаки, це може бути гнучким інструментом зовнішньої політики, забезпечення контактів з різними країнами. Зокрема, він надає перевагу Швейцарії як постачальнику добрих справ, які традиційно були сильною стороною зовнішньої політики Швейцарії, дозволяє їй відігравати особливу роль у міжнародних відносинах [10].

У XIX ст. постійний нейтралітет Швейцарії залежав від дотримання трьох основних критеріїв: (1) неучасть у воєнних діях, (2) зміцнення національної обороноздатності і (3) уникнення «політики і дій, які можуть привести до втягнення у воєнні дії». В основі політики нейтралітету Швейцарії є принцип «утримання». Це означає, що нейтральна держава повинна уникати дій чи політики, що може втягнути її у збройний конфлікт. Нейтральна країна не може допомогти воюючим сторонам ані економічним, ані військовим, чи іншим чином, у воєнний час [11].

Треба дещо сказати про функції нейтралітету Швейцарії.

По-перше, функція безпеки гарантує, що держава не може бути втягнена до міжнародних конфліктів; це сприяє стабільності в Європі, і це дає військовий захист. Ця функція має подвійну роль, підтримуючи внутрішню інтеграцію та зовнішню незалежність.

Внутрішній аспект нейтралітету – уникнення громадянської війни через релігійні, ідеологічні, або націоналістичні сутички між сусідніми державами – втратив своє значення після Другої світової війни. Але відсутність однієї з основних загроз релігійних, ідеологічних чи націоналістичних конфліктів між сусідніми державами – не є гарантією, що такі загрози і конфлікти не виникнуть у майбутньому.

По-друге, міжнародна функція солідарності включає добрі послуги посередника під час конфлікту. Швейцарія має давні традиції, пропонуючи добрі послуги, серед яких: захоплення дипломатичних мандатів воюючих держав, переговори про мирні угоди, пропонування своєї території для мирних конференцій. Населення Швейцарії все більше підтримує функцію солідарності. Той факт, що підтримка нейтралітету (93 %) і функції солідарності (92 %) є в рівній мірі високою, є доказом того, що солідарність є невід'ємною частиною нейтралітету Швейцарії.

По-третє, функція національної totoжності включає ефекти модельного характеру швейцарського нейтралітету і символічного посилення між нейтралітетом і швейцарською державністю.

Сучасна швейцарська національна ідентичність є наслідком націоналізму XIX-XX ст. На відміну від багатьох сусідніх держав, багатомовна і багатоконфесійна країна не може будувати свою ідентичність лише на основі етнічної приналежності, мови чи культури. Замість цього політичні цінності та інститути, спільні історичні переживання, географія і «штучна» швейцарська культура були використані для побудови самобутності, заснованій на «національній винятковості». Функція національної ідентичності нейтралітету масово зросла у значенні у відповідь на загрозу Другої світової війни та у зв'язку з жорсткою політикою нейтралітету після 1946 р. У 2009 р. 83 % швейцарців вважали, що нейтралітет нерозривно пов'язаний з національною ідентичністю [12].

Політика нейтралітету не є фундаментальною перешкодою для участі в економічних санкціях або членства в невійськових міжнародних організаціях.

А. Ріклін вважає, що нейтралітет виконує такі п'ять функцій для Швейцарії:

- інтеграційна функція: забезпечення єдності і миру між різними культурними та конфесійними групами всередині країни;
- функція захисту: можливість залишитися поза військовими діями в сусідніх регіонах і залишатися незалежними;
- економічна функція: можливість продовжувати бізнес з усіма конфліктними сторонами;
- функція європейської рівноваги: відповідати геополітичним інтересам основних континентальних держав;
- функція добрих послуг: надання можливості посередництва або переговорних послуг і демонстрація солідарності [13].

Той факт, що Швейцарія дуже довгий час притримується політики нейтралітету не є показником того, що країна існує осторонь усіх міжнародних процесів. Суспільство чим далі стає все більш інтегрованим та взаємопов'язаним. Інтеграція Швейцарії почалася ще після Першої світової війни, коли була створена Ліга Націй. Звичайно спочатку Швейцарія не дуже долучалася до справ Ліги, але з часом все ж таки стала важливим учасником всіх подій навколо цієї організації.

Роль Швейцарії в Лізі характеризувалася двома полюсами: з одного боку, міжнародні членські обов'язки, а з іншого, збереження нейтралітету. Зважаючи на ці обов'язки, Швейцарія діяла у трьох напрямках. По-перше, підтримка намагань Ліги стати по-справжньому універсальною організацією. По-друге, підтримка всіх видів діяльності, які призвели до зміцнення міжнародного права. По-третє, Швейцарія виразила солідарність, пропонуючи добрі послуги для Ліги. Швейцарські дипломати брали активну участь у посередницькій діяльності Ліги в прикордонному конфлікті Верхньої Сілезії, плебісциті в Саарі в 1935 р., і у вільному місті Данциг. Основною перевагою для Швейцарії було розташування штаб-квартири Ліги в Женеві, що покращило престиж країни і сприяло двостороннім контактам [14].

У 90-і рр. XX ст. відбуваються зміни в міжнародному порядку та міжнародній системі. Розпад СРСР, закінчення «холодної війни», розпад Організації Варшавського договору, а разом із тим і кінець існування Ліги Націй дуже вплинули на міжнародну ситуацію і на Швейцарію, зокрема. Вона починає розробляти плани на співпрацю з провідними міжнародними організаціями – ООН, ЄС та НАТО.

Швейцарія поступово нарощує свою участь в органах, що займаються питаннями контролю над озброєнням і роззброєнням, надає цивільний і військовий персонал для міжнародних миротворчих місій, у т. ч. які спостерігачів ООН і ОБСЄ. З

1996 р. Швейцарія стає учасником програми НАТО «Партнерство заради миру», а з 1997 р. членом Ради євроатлантичного співробітництва.

Відносини Швейцарії та ООН дуже унікальні, тому що Швейцарія була єдиною країною, яка залишалася осторонь під час холодної війни.

Корейська криза дала поштовх до участі Швейцарії у миротворчих операціях ООН. Почало поширюватися поняття «активного нейтралітету». Але в місіях ООН під час Суецької кризи (1956), в Конго (1960) і на Кіпрі (1964) її участь була дуже малою [15].

І лише у 2002 р. Швейцарія приєдналася до ООН і стала 190-ю державою-учасницею цієї організації.

За останні роки Швейцарія стала активним учасником місій ООН. Серед яких:

– Ірак, 1991: Резолюція Ради Безпеки ООН про введення економічних санкцій і дозвіл примусові військові дії. Швейцарія взяла участь в економічних санкціях і дозволила транзитні польоти в гуманітарних цілях; вона відмовила у транзитних польотах у військових цілях.

– Боснія, 1995: Швейцарія дозволила транзитні польоти з військовим персоналом та обладнанням для IFOR/SFOR і направила своїх миротворців.

– Косово, 1999: там не було резолюції Ради Безпеки ООН про військові дії. Швейцарія взяла участь в економічній санкції і в транзитних польотах з гуманітарними цілями та доставці гуманітарної допомоги; вона заборонила транзитні рейси у військових цілях. Після конфлікту вона взяла участь у місіях KFOR.

– Ірак, 2003: Швейцарія дозволила транзитні польоти в гуманітарних або медичних цілях і брала участь у доставці гуманітарної допомоги; вона заборонила транзитні польоти у військових цілях. ООН не видавала ніяких резолюцій [16].

Наразі досить пріоритетним напрямком зовнішньої політики Швейцарії є співпраця з Європейським Союзом. У травні 2004 р. підписано «другий пакет» секторальних договорів ЄС – Швейцарія, який, разом із «першим пакетом» (набрав чинності 1 червня 2002 р.) є своєрідною альтернативою вступу країни до ЄС [17].

За всю історію існування Європейського Союзу, Конфедерація лише в 1972 р. підписала перші угоди в рамках цієї співдружності, після чого для країни створилася сприятлива основа для реалізації чотирьох основних принципів: свободи руху товарів, руху капіталів, надання послуг, міграції робочої сили.

12 грудня 2008 р. Швейцарія офіційно приєдналася до Шенгенської угоди, відкривши свої кордони для жителів ЄС. Рішення про приєднання до шенгенської зони досить довго дискутувалося через побоювання щодо збільшення впливу нелегальних мігрантів. Однак на референдумі в червні 2005 р. було ухвалено позитивне рішення, яке ознаменувало початок

співробітництва в новій сфері – сфері внутрішньої політики і політики безпеки [18].

Для Швейцарії основними інтересами і рамках відносин з Європейським Союзом є підвищення конкурентоздатності власної економіки, вільний доступ до європейських ринків і незалежність у здійсненні економічної політики.

Але на жаль нейтралітет тут відіграє негативну роль. Він стримує євроінтеграційні потуги Швейцарії. Нейтралітет укорінився на рівні менталітету, тому переважна більшість національної еліти і громадян Конфедерації є послідовними євроскептиками. Ще однією особливістю політичної системи Швейцарії, яка стримує інтеграційні пориви, є широкі повноваження кантонів і часте застосування принципів прямої демократії.

Таким чином, Швейцарія частково задіяна в інтеграційних процесах, активно адаптуючи своє законодавство до норм ЄС і збільшуючи доступ до спільного ринку та програм у різних сферах [19].

Своєрідною перевагою нейтральної політики Швейцарії є можливість безперешкодно надавати послуги посередництва, маючи змогу при цьому не ставати на той чи інший бік конфлікту. Їх ще називають добрими послугами (good offices – з англ.).

«Добрі послуги» Швейцарії передбачають такі види діяльності як: переговори, дослідження, посередництво, врегулювання, вирішення, судові рішення, використання регіональних інституцій, підписання угод чи використання інших мирних засобів [20].

Швейцарія пропонує нейтральну територію для розміщення секретних конференцій і нарад. Наприклад, перша зустріч між Горбачовим і Рейганом у 1985 р. або між Клінтоном і президентом Сирії Асадом 2000 р., які відбулися в Женеві. Швейцарія також є місцем проведення мирних переговорів між урядами і різними повстанськими групами – наприклад, з Індонезії, Іспанії та Шрі-Ланки – і для переговорів з урегулювання кіпрського питання. А Женева стала «міжнародною столицею Швейцарії» і розміщує біля 200 міжнародних організацій та дипломатичних місій з більше, ніж 170 країн [21].

Добрі послуги Швейцарії стали характерною рисою її зовнішньої політики, що дуже цінується за її межами. Вони є вираженням інтересів Швейцарії та її прихильності до миру, солідарності, спільної відповідальності і співпраці серед інших членів міжнародного співтовариства.

Нейтралітет Швейцарії полегшує надання добрих послуг. Одержувачі послуг цього типу мають певну перевагу держав, які можуть гарантувати їх неупередженість у конфлікті. Саме тому Швейцарія знаходиться в кращому становищі, ніж інші країни, коли йдеться про допомогу іншим країнам урегулювати суперечки або покласти край конфлікту. Однак на миротворчій арені нейтралітет може іноді бути недоліком, тому що саме через нейтралітет

Швейцарія традиційно відмовляється приймати політично делікатні посередницькі місії.

З кінця Другої світової війни країни стали рідше звертатися до Швейцарії по допомогу. Більшість конфліктів відбувається за межами Європи, між країнами, які не потребують європейського втручання. Але головною причиною є те, що по допомогу все частіше звертаються до міжнародних організацій. Організація Об'єднаних Націй отримує левову частку цих прохань, зокрема в галузі миротворчої діяльності, таких як надання спостерігачів для моніторингу виборів або припинення вогню, розміщення «блакитних касок» і комісії з розслідування [22].

Однак у теорії та на практиці є три причини, чому нейтралітет залишається можливим. По-перше, відсутність універсальності може призвести до традиційних війн, які знаходяться поза компетенцією організації. По-друге, якщо система колективної безпеки не в змозі діяти, нейтралітет залишається чи не єдиним виходом. По-третє, і найголовніше, важко ігнорувати той факт, що ідеї нейтралітету та колективної безпеки переслідують одну й ту ж мету – мир.

Отже, нейтралітет означає, що держава не бере участі в збройних конфліктах. Однак це не заважає Швейцарії проводити гуманітарну діяльність у військових і конфліктних ситуаціях.

Нейтралітет є головним принципом ведення зовнішньої політики Швейцарської Конфедерації, є інструментом політики національної безпеки. Він має гарантувати безпеку країни і її жителів. Хоча нейтралітет служить власним інтересам країни, політика нейтралітету вигідна і для сусідніх країн також. Нейтральній державі, яка

генерує стабільність і передбачуваність, можна довіряти. Вона не є загрозою для всіх. З самого початку, постійний збройний нейтралітет Швейцарії сприяв миру в Європі. Той факт, що стратегічно важлива територія, яку займає Швейцарія, захищена сильними збройними силами, які структурно обладнані тільки захищати країну, і що країна готова в односторонньому порядку відмовлятися від війни і будь-якої форми агресії як засобу досягнення своїх цілей і що її зовнішня політика передбачувана – всі ці фактори є показниками зміцнення миру і стабільності.

Швейцарія проголосила нейтралітет ще у 1576 р. Але на офіційних засадах нейтралітет став принципом ведення зовнішньої політики лише після 1815 р. Завдяки своїй нейтральності Швейцарія досить добре пережила період двох світових воєн, не приєднуючись до сторін конфлікту. В міжвоєнний період тісно співпрацювала з Лігою Націй, а після – з її наступницею Організацією Об'єднаних Націй. З часу заснування ООН Швейцарія лише вела діалог з організацією та співпрацювала під час ведення миротворчих місій, а вже у 2002 р. вступила до лав учасників.

Трохи іншою є ситуація у співпраці Швейцарії з НАТО та ЄС. Оскільки НАТО є військовим блоком, то країна не має наміру приєднуватися до країн-членів, але є учасником «Партнерства заради миру». З ЄС країна підтримує більш тісні відносини, приєдналася до Шенгенської зони та проводить активну економічну співпрацю.

Отже, нейтралітет є тим принципом, який допомагає Швейцарії втримувати роль миротворця та особливого партнера на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараш Ю. Н. Європейський нейтралітет і невизначеність України : [монографія] / Під ред. д. техн. н., професора А. І. Шевцова / Ю. Н. Бараш, О. І. Іжак, Г. І. Мерніков. – Дніпропетровськ : ДФ НІСД, 2002. – С. 7
2. Чекаленко Л. Д. Позаблоковість чи нейтралітет: європейський досвід / Л. Д. Чекаленко // Зовнішні справи. – 2013. – № 7. – С. 16.
3. Novaković I. Neutrality in Europe in the XXI century and the Case of Serbia / I. Novaković [Електронний ресурс] // ISAC Fund. – Режим доступу : http://www.academia.edu/1875967/Neutrality_in_Europe_in_the_21st_century_and_the_Case_of_Serbia
4. Loeffel U. Swiss Neutrality and Collective Security: the League of Nations and the United Nations / U. Loeffel // Naval Postgraduate School. Thesis. – 2010. – P. 26.
5. Neutrality remains a core principle. – Режим доступу : <http://www.swissinfo.ch/eng/neutrality-remains-a-core-principle/291974>
6. Акт относительно признания и гарантии постоянно нейтралитета Швейцарии и неприкосновенности ее территории [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_115
7. Federal Cnstitution of the Swiss Confederation of 18 April 1999 [Електронний ресурс] // Website of Switzerland's Federal Authorities. – Режим доступу : <http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf>
8. Neutrality remains a core principle. – Режим доступу : <http://www.swissinfo.ch/eng/neutrality-remains-a-core-principle/291974>
9. Panchaud V. Neutrality of Switzerland: a brief introduction / V. Panchaud // Western Balkans Security Observer. – 2009. – October-December. – № 15. – P. 108–109.
10. Swiss Foreign Policy Strategy 2012-2015. Federal Council report to Parliament on the strategic axes of foreign policy [Електронний ресурс] // Federal Department of Foreign Affairs FDFA. – Режим доступу : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:OwBzHMLLlt0J:www.swiss-cooperation.admin.ch/gazaandwestbank/ressources/resource_en_213355.pdf+&cd=2&hl=ru&ct=clnk
11. Schandler M. The Economics Of Neutrality: Switzerland And The United States In World War / M. Schandler. – Режим доступу : http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-11162005-210229/unrestricted/Schandler_thesis.pdf
12. Loeffel U. Swiss Neutrality and Collective Security: the League of Nations and the United Nations / U. Loeffel // Naval Postgraduate School. Thesis. – 2010. – P. 35–36.
13. Panchaud V. Neutrality of Switzerland: a brief introduction / V. Panchaud // Western Balkans Security Observer. – 2009. – October-December. – № 15. – P. 109.
14. Loeffel U. Swiss Neutrality and Collective Security: the League of Nations and the United Nations / U. Loeffel // Naval Postgraduate School. Thesis. – 2010. – P. 65–66.
15. Там само. – С. 85.
16. Panchaud V. Neutrality of Switzerland: a brief introduction / V. Panchaud // Western Balkans Security Observer. – 2009. – October-December. – № 15. – P. 115.

17. Драгунов Г. П. Швейцария: история и современность / Г. П. Драгунов. – М. : Мысль, 2002. – С. 92.
18. Капінус О. А. Євроінтеграційна складова внутрішньої і зовнішньої політики Швейцарської Конфедерації / О. А. Капінус // Науковий вісник «Гілея». – Випуск 57 (№ 2). – Київ, 2012. – С. 655.
19. Там само. – С. 657.
20. Switzerland's good offices [Електронний ресурс] // Federal Department of Foreign Affairs of Switzerland. – Режим доступу : <http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/topics/peace/sec/goch.html>.
21. Role as mediator [Електронний ресурс] // Switzerland's official information portal. – Режим доступу : http://www.swissworld.org/en/politics/foreign_policy/role_as_mediator/.
22. White Paper on Neutrality. – Режим доступу : <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=14853>.

Рецензенти: д.і.н., проф. П. М. Тригуб (Чорноморський державний університет ім. Петра Могили);
к.і.н., доц. О. В. Господаренко (Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського).

© Ерднієва О. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 03.10.2014 р.